

پژوهشی

بررسی مقدماتی فون سوسماران استان خوزستان

انوشه کفاش^{۱*}

^۱ گروه محیط زیست، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه تهران، کرج، ایران

^۲ گروه بوم شناسی و حفاظت فلات ایران، انجمن زیست محیطی البرز، کرج، ایران

نویسنده مسئول: انوشه کفاش

ایمیل: anooshe.kafash@gmail.com

چکیده

طی بازدیدهای صحرایی از زیستگاه‌های مختلف استان خوزستان در بهار سال ۱۳۹۲ سوسماران این زیستگاه‌ها جمع آوری و شناسایی شد. نتایج حاصل منجر به شناسایی ۱۵ گونه از سوسماران شد که طیف متنوعی از گونه‌ها شامل گونه‌های کوه‌زی تا تپه ماسه‌زی را در بر می‌گیرد از میان هشت خانواده سوسماران ایران تنها خانواده انگوئیده هیچ نماینده‌ای در استان خوزستان ندارد و خانواده جکونیده بیشترین تعداد گونه را دارا می‌باشد. اگرچه در مطالعه حاضر تعداد ۱۵ گونه از سوسماران شناسایی و معرفی شده‌اند اما فون سوسماران این استان بی‌شک بیش از این تعداد است.

واژه‌های کلیدی: دشت خوزستان، سوسماران، فیزیوجئوگرافیک

مقدمه

برای درک جغرافیایی انتشار سوسماران ایران ۱۳ منطقه فیزیوجئوگرافیک برای سوسماران ایران توسط Anderson (۱۹۶۸) ارائه شده است. این ۱۳ منطقه شامل: فلات مرکزی، حوضه دریاچه ارومیه، حوضه سیستان، منطقه خزر، دشت خوزستان و سواحل خلیج فارس، بلوچستان ایران و ساحل مکران، دشت ترکمن، دشت مغان، کوه‌های زاگرس، کوهپایه‌های غربی رشته کوه‌های زاگرس، کوه‌های البرز، کپه‌داغ و جزایر خلیج فارس است. استان خوزستان در منتهی الیه جنوب غرب کشور در برگرفته ۲ منطقه فیزیوجئوگرافیک از ۱۳ منطقه فیزیوجئوگرافیک سوسماران ایران است که شامل دشت خوزستان و سواحل خلیج فارس و کوهپایه‌های غربی زاگرس است (Anderson, 1999).

دشت خوزستان وسیع‌ترین دشت واقعی در ایران به شمار می‌رود و برخی مناطق آن مانند شمال و شرق اهواز توسط تپه‌های ماسه‌ای پوشانده شده است. این محدوده از نظر جغرافیایی ادامه دشت بین‌النهرین به شمار می‌آید. به همین دلیل از نظر جانوری هم-پیوندی آشکاری بین این منطقه با دشت‌های عراق و عربستان دیده می‌شود (Madjnoonian et al., 2005). بیشتر سوسماران گزارش شده از این منطقه در بیابان‌های شمال عربستان نیز حضور دارند (Anderson, 1999). فون کوهپایه‌های غربی زاگرس نیز از یکسو با فون کوه‌های زاگرس و از سوی دیگر با فون دشت‌های پست بین‌النهرین مشترک است (Madjnoonian et al., 2005).

اما با وجود مطالعات مختلفی که در سرتاسر ایران در ارتباط با سوسماران صورت می‌گیرد مطالعات اندکی

خوزستان است. این استان پنجمین استان پرجمعیت ایران است و در محدوده ۴۷ درجه و ۴۲ دقیقه تا ۵۰ درجه و ۳۹ دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار گرین ویچ و ۲۹ درجه و ۵۸ دقیقه تا ۳۲ درجه و ۵۸ دقیقه شمالی از خط استوا قرار دارد.

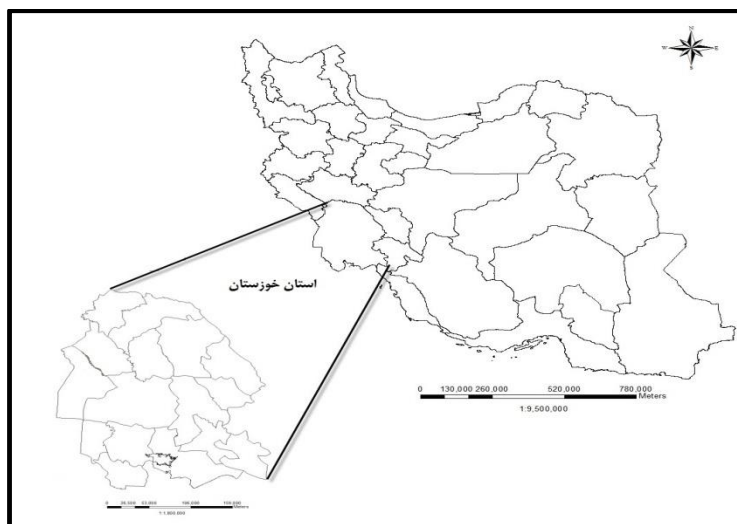
خوزستان از شمال به استان لرستان، از شمال شرقی و شرق به استان چهارمحال و بختیاری، از شمال غربی به استان ایلام، از شرق و جنوب شرقی به استان کهگیلویه و بویراحمد، از جنوب به استان بوشهر و خلیج فارس، و از غرب به کشور عراق محدود می‌شود.

در ارتباط با خزندگان استان خوزستان صورت گرفته است. هدف مقاله حاضر ارائه فهرست سوسماران استان خوزستان با نگاهی جغرافیایی به پراکنش آن-ها است.

مواد و روش‌ها

منطقه مورد مطالعه

استان خوزستان با مساحت ۶۴/۰۵۷ کیلومتر مربع در جنوب غربی ایران در کرانه خلیج فارس و اروندرود قرار دارد (شکل ۱). شهر اهواز مرکز استان

شکل ۱: موقعیت استان خوزستان در ایران

منابع معتبر برای خزندگان ایران (Anderson, 2006; Rastegar-Pouyani, 1999) شناسایی شدند.

نتایج

نتایج حاصل از بررسی سوسماران استان خوزستان نشان داد که ۱۵ گونه سوسمار متعلق به هفت خانواده از هشت خانواده سوسماران ایران در این

روش کار

مطالعه حاضر در بهار سال ۱۳۹۲ با روش پیمایشی به صورت ناپیوسته صورت گرفت و در زمان‌های مناسب در زیستگاه‌های مختلف گشت زنی شده و نمونه‌های سوسماران جمع‌آوری شدند. سپس نمونه‌های صید شده با استفاده از کلیدهای شناسایی و

استان زیست می‌کنند و در بین آن‌ها خانواده جکونیده بیشترین تعداد گونه‌ها را دارا می‌باشد.

جدول ۱: گونه های خزنده شناسایی شده در منطقه مورد مطالعه

نام فارسی	نام علمی	خانواده
آگامای صخره ای فلس درشت	<i>Laudakianupta</i>	Agamidae
آگامای چابک	<i>Trapelusagilis</i>	
آگامای سروزغی عربی	<i>Phrynocephalusarabicus</i>	
جکوی پلنگی غربی	<i>Eublepharisangramainyu</i>	Eublepharidae
جکوی انگشت برگی ورنر	<i>Asaccuselisae</i>	Gekkonidae
جکوی سنگی تیغه دار	<i>Cyrtopodionscabrum</i>	
جکوی سنگی بلوچی	<i>Bunopustuberculatus</i>	
جکوی انگشت کوتاه خاورمیانه	<i>Stenodactylusdoriae</i>	
مینی جکوی خوزستانی	<i>Tropicolotes helenae</i>	
سوسمار انگشت ریشه دار بزرگ	<i>Acanthodactylusgrandis</i>	Lacertidae
سوسمار انگشت ریشه دار	<i>Acanthodactylusschmidtii</i>	
اشمیت		
اسکینگ علفزار جنوبی	<i>Trachylepis septemtaeniata</i>	Scincidae
اسکینک معمولی	<i>Scincussincus</i>	
سوسمار دم تیغی بین النهرین	<i>Saalaroricata</i>	Uromastysidae
بزمجه بیابانی	<i>Varanusgriseus</i>	Varanidae

بحث و نتیجه گیری

در مطالعه حاضر فهرست سوسماران استان خوزستان تهیه شد و نتایج این مطالعه نشان داد ۱۵ گونه از سوسماران در این استان زیست می‌نمایند تعدادی از این گونه‌ها دارای پراکنش گسترده‌ای در استان خوزستان و سایر استان‌های ایران دارند مانند *Varanus griseus* و *Cyrtopodion scabrum* اما برخی نیز پراکنش بسیار محدودی دارند مانند *Phrynocephalus arabicus* که تنها در استان خوزستان یافت می‌شود. برخی از گونه‌ها نیز به

صورت مشترک در ایران و عراق یافت می‌شود مانند *Saalaroricata* پراکنش این گونه به جنوب غرب ایران و شرق کشور عراق محدود شده است. گونه‌های نیز تنها بخشی از گستره حضور آن‌ها به جنوب غرب ایران می‌رسد و بخش عمده پراکنش آن‌ها خارج از ایران می‌باشد برای مثال گونه *Acanthodactylus grandis* در جنوب غرب ایران، عراق، سوریه، لبنان، اردن و عربستان زیست می‌کند و همان طور که در مورد این دسته از گونه‌ها

ذکر شد تنها بخش کوچکی از گستره حضور آنها به ایران می‌رسد.

از هشت خانواده سوسماران ایران هفت خانواده هریک نماینده‌ای در استان خوزستان دارند و تنها خانواده انگوئیده فاقد عضوی در این استان است که پراکنش اعضای این خانواده به شما کشور محدود می‌شود. دلیل تنوع بالای سوسماران در این استان را قبل از هرچیز می‌توان به تنوع بالای زیستگاهی مرتبط دانست که از تپه‌های ماسه‌ای (زیستگاه گونه *Phrynocephalus arabicus*) و دشتهای گرم در غرب استان شروع شده و به کوهپایه‌ها (زیستگاه *Asaccuselisa*) و درختزارهای زاگرس در شرق و شمال شرق استان ختم می‌شود. این تنوع زیستگاهی سبب فراهم آوردن محیط مناسب برای زیست طیف وسیعی از سوسماران در این استان شده است. اگرچه در مطالعه حاضر تعداد ۱۵ گونه از سوسماران شناسایی و معرفی شده‌اند اما فون سوسماران این استان بی‌شک بیش از این تعداد است. در این مقاله تنها گونه‌های شناسایی شده طی بازدیدها فصل بهار سال ۱۳۹۲ ارائه شده است.

تشکر و قدردانی

نگارنده بر خود لازم می‌داند از همکاری آقایان سید ابراهیم موسوی و علی رضایی برای همکاری طی بازدیدهای میدانی تشکر و قدردانی نماید.

منابع

- Anderson, S. C. 1968. Zoogeographic analysis of the lizard fauna, chapter 10, pp. 305-371. In W. B. Fisher (ed). The Land of Iran. The Cambridge History of Iran, vol. 1. Cambridge University Press, Cambridge, UK.
- Anderson, S. C. 1999. The Lizard of Iran. Society for the study of Amphibians and Reptiles. Oxford, Ohio.
- Madjnoonian, H., Kiabi, B. H. and Danesh, M. 2005. Readings in zoogeography of Iran. vol. 2. Iran Department of Environment Publication, Tehran (in Persian).
- Rastegar-Pouyani, N., Rastegar-Pouyani, E. and Jawaheri, M. 2006. Field guide to the Reptiles of Iran. Vol (1), Lizards, Razi University Press, Kermanshah (in Persian).